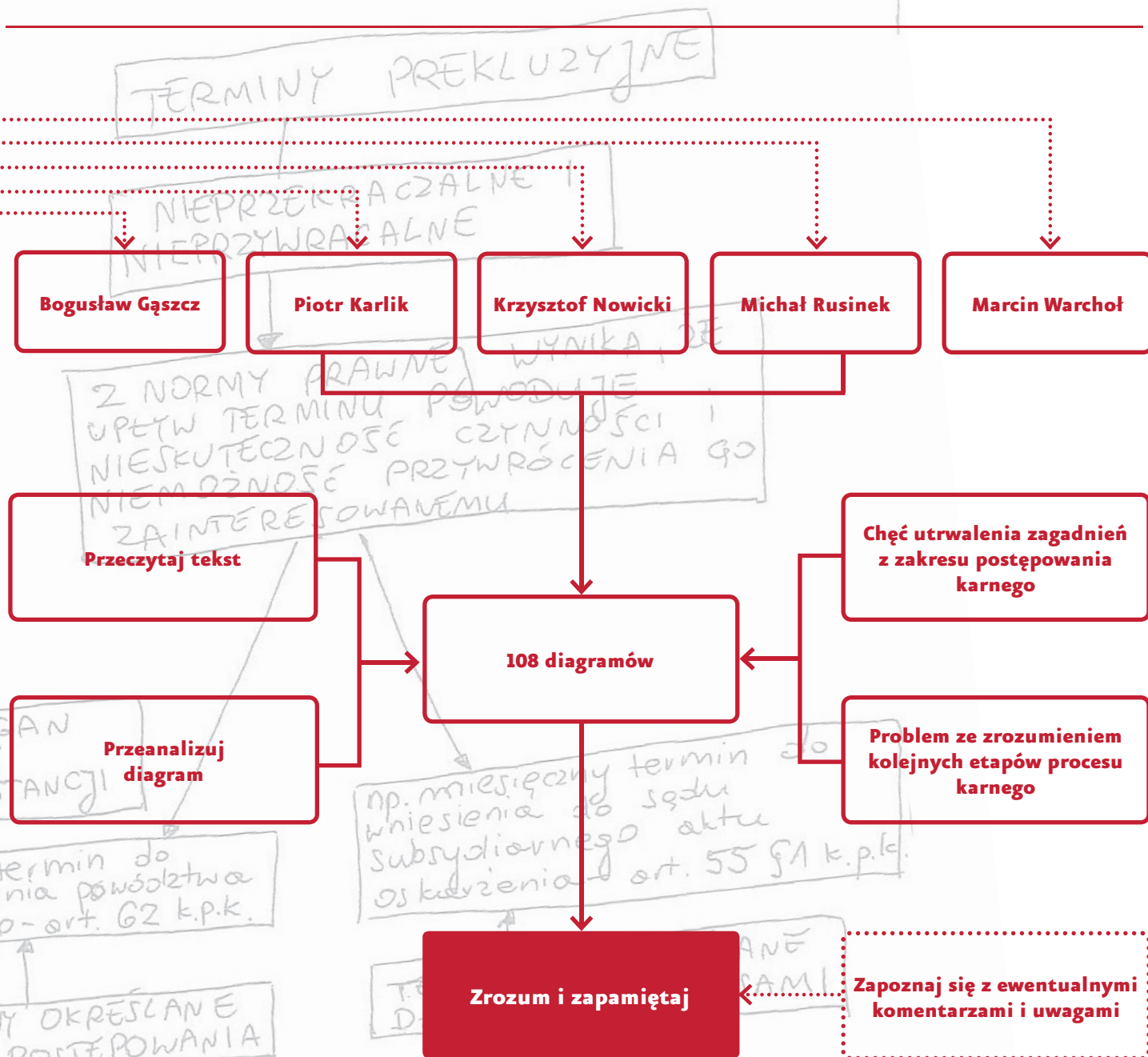

Proces karny w diagramach

OD.NOWA®

Prawo w diagramach

Bogusław Gąszcz, Piotr Karlik,
Krzysztof Nowicki, Michał Rusinek, Marcin Warchoł

Proces karny w diagramach

97 diagramów
+ komentarze autorskie

Projekt okładki: Martyna Bargieł
Projekt składu: Martyna Bargieł, Piotr Hrehorowicz
Koncepcja serii: Andrzej Wienczek
Opracowanie redakcyjne, korekta: Agnieszka Kaszok
Skład, łamanie: Elżbieta Olma, Piotr Pękala www.icono-kreatywni.pl

Wydanie IV. Bielsko-Biała 2021

Stan prawny: październik 2021 r.

Wydawnictwo Od.Nowa®

43-300 Bielsko-Biała ul. Mieszka I 38

tel. 33 822 90 90

33 822 97 97

e-mail: zamowienia@wydawnictwo-odnowa.pl

strona: www.wydawnictwo-odnowa.pl

ISBN: 978-83-66265-62-2

Spis treści

I. Zagadnienia ogólne	
(Michał Rusinek, aktualizacja: Piotr Karlik, Bogusław Gąszcz)	7
1. Przedmiot procesu, podstawa odpowiedzialności	8
2. Tryby ścigania karnego	9
3. Przebieg procesu karnego	10
4. Tryby postępowania karnego	12
5. Zasadniczy przedmiot procesu, postępowania odrębne, kwestie incydentalne	13
6. Mediacja w postępowaniu karnym	14
II. Najważniejsze zasady procesowe	
(Marcin Warchoł, aktualizacja: Bogusław Gąszcz)	17
1. Zasada kontryktoryjności	18
2. Zasada skargowości: tożsamość czynu i brak skargi uprawnionego oskarżyciela	20
3. Wniosek prokuratora o umorzenie postępowania i orzeczenie środków zabezpieczających	24
4. Wniosek prokuratora o warunkowe umorzenie postępowania	26
5. Prowadzenie rozprawy pod nieobecność oskarżonego	28
6. Udział obrońcy i pełnomocnika w rozprawie	30
7. Zasada bezpośredniości. Ujawnienie protokołów wyjaśnień oskarżonego jako wyjątek od zasady bezpośredniości	32
8. Zasada domniemania niewinności	36
III. Czynności procesowe	
(Marcin Warchoł, aktualizacja: Bogusław Gąszcz)	41
1. Terminy zawite	42
2. Terminy prekluzyjne oraz instrukcyjne	44
3. Doręczenia	46
4. Pojęcie i rodzaje czynności procesowych	48
5. Podział i rodzaje decyzji procesowych	50

IV. Uczestnicy postępowania karnego	
(Marcin Warchoł, aktualizacja: Bogusław Gąszcz)	53
1. Podjęcie na nowo, wznowienie, nadzwyczajne wznowienie przez prokuratora generalnego postępowania przygotowawczego	54
2. Uprawnienia pokrzywdzonego w razie nieuwzględnienia przez sąd jego zażalenia na postanowienie o umorzenie postępowania przygotowawczego	56
3. Uprawnienia pokrzywdzonego na etapie tzw. oddania pod sąd	58
4. Model zaskarżania postanowień o zaniechaniu ścigania i wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia	60
5. Śmierć oskarżyciela posiłkowego	62
6. Oskarżyciel prywatny	64
7. Rola prokuratora w postępowaniu karnym	68
8. Składy sądu I instancji	72
9. Składy sądu II instancji	74
10. Tryb wyłączenia sędziego	76
11. Właściwość miejscowa sądu	78
12. Właściwość rzeczowa sądu	80
13. Wpływ zmiany kwalifikacji na skład sądu	82
V. Dowody	
(Michał Rusinek, aktualizacja: Piotr Karlik, Bogusław Gąszcz)	85
1. Podział dowodów	86
2. Prawa i obowiązki osobowych źródeł dowodowych	87
3. Rozpoznanie wniosku dowodowego	88
4. Przebieg przesłuchania	90
5. Żądanie wydania, przeszukanie i zatrzymanie rzeczy	92
6. Stosowanie podsłuchu procesowego	94
7. Dowód z zeznań świadka koronnego	96
8. System zakazów dowodowych	98
VI. Środki przymusu (Krzysztof Nowicki, aktualizacja: Bogusław Gąszcz)	101
1. Zatrzymanie procesowe i ujęcie obywatelskie	102
2. Kontrola zatrzymania	104
3. Warunki stosowania środków zapobiegawczych	106
4. Czas stosowania tymczasowego aresztowania	108
5. Podstawy środków zapobiegawczych	110

6. Kontrola stosowania środków zapobiegawczych.....	112
7. Okoliczności ograniczające stosowanie tymczasowego aresztowania.....	114
8. Poręczenia.....	116
9. Kary porządkowe	118
10. Zabezpieczenie majątkowe.....	120
11. List żelazny.....	122

VII. Postępowanie przygotowawcze (Krzysztof Nowicki, aktualizacja: Bogusław Gąszcz)	123
1. Przebieg postępowania przygotowawczego.....	124
2. Obowiązek zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu.....	126
3. Przebieg postępowania sprawdzającego.....	128
4. Przebieg dochodzenia wstępnego (w niezbędnym zakresie)	130
5. Zażalenie dotyczące umorzenia i odmowy wszczęcia postępowania przygotowawczego	132
6. Formy postępowania przygotowawczego.....	134
7. Czas trwania postępowania przygotowawczego	136
8. Umorzenie dochodzenia i wpisanie sprawy do rejestru przestępstw.....	138
9. Czynności sądowe w postępowaniu przygotowawczym	140
10. Czynności związane z umorzeniem postępowania przygotowawczego....	142
11. Czynności związane z zamknięciem śledztwa lub dochodzenia	144
12. Wzruszenie prawomocnych postanowień o umorzeniu postępowania.....	146
13. Zakończenie postępowania przygotowawczego.....	148

VIII. Postępowanie sądowe (Michał Rusinek, aktualizacja: Piotr Karlik, Bogusław Gąszcz)	151
1. Rodzaje skargi oskarżycielskiej.....	152
2. Struktura postępowania przejściowego.....	154
3. Przygotowanie rozprawy.....	156
4. Jawność rozprawy i wyjątki od niej.....	158
5. Obecność oskarżonego na rozprawie głównej.....	160
6. Skazanie dobrowolne – na posiedzeniu i na rozprawie.....	162
7. Przebieg rozprawy głównej.....	164
8. Dowodzenie na rozprawie.....	166
9. Stwierdzenie przez sąd istotnych braków postępowania przygotowawczego.....	170

10. Modyfikacja oskarżenia na rozprawie.....	172
11. Wyrokowanie w I instancji.....	174
IX. Postępowanie odwoławcze	
(Krzysztof Nowicki, aktualizacja: Bogusław Gąszcz)	177
1. Cechy środków odwoławczych	178
2. Przyczyny odwoławcze.....	180
3. Granice rozpoznania środka odwoławczego.....	182
4. Przebieg postępowania apelacyjnego.....	184
5. Rodzaje wyroków sądu II instancji.....	186
6. Warunki wniesienia zażalenia.....	188
7. Warunki wniesienia apelacji.....	190
8. Zakaz <i>reformationis in peius</i>	192
X. Postępowania szczególne i z oskarżenia prywatnego	
(Michał Rusinek, aktualizacja: Piotr Karlik, Bogusław Gąszcz)	195
1. Postępowanie nakazowe.....	196
2. Przebieg postępowania przyspieszonego – faza przygotowawcza.....	198
3. Przebieg postępowania przyspieszonego – faza jurysdykcyjna.....	200
4. Przesłanki trybu prywatnoskargowego.....	202
XI. Nadzwyczajne środki zaskarżenia	
(Michał Rusinek, aktualizacja: Piotr Karlik, Bogusław Gąszcz)	205
1. Nadzwyczajne środki zaskarżenia – porównanie	206
2. Postępowanie okołokasacyjne.....	208
3. Rozpoznanie kasacji	210
4. Wznowienie postępowania.....	212
5. Skarga na wyrok sądu odwoławczego.....	214
XII. Postępowanie po uprawomocnieniu się orzeczenia	
(Krzysztof Nowicki, aktualizacja: Bogusław Gąszcz)	217
1. Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego.....	218
2. Przebieg postępowania ułaskawieniowego.....	220
3. Postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego.....	222
4. Odszkodowanie za niesłuszne skazanie, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie.....	224

Zagadnienia ogólne

- 1 Przedmiot procesu, podstawa odpowiedzialności
- 2 Tryby ścigania karnego
- 3 Przebieg procesu karnego
- 4 Tryby postępowania karnego
- 5 Zasadniczy przedmiot procesu, postępowanie odrębne, kwestie incydentalne
- 6 Mediacja w postępowaniu karnym

Przedmiot procesu, podstawa odpowiedzialności

„(...) przedmiot procesu jest (...) tym „czymś”, co ma być w procesie ustalone i rozstrzygnięte.”¹

1. Przedmiotem procesu karnego jest kwestia odpowiedzialności prawnej oskarżonego za zarzucony mu czyn (jest to tzw. kwestyjne ujęcie przedmiotu procesu).

2. Odpowiedzialność prawna oparta jest na dwóch podstawach: faktycznej i prawnej. Podstawę faktyczną stanowi czyn w procesie zarzucany, sprecyzowany w odpowiednich aktach procesowych (postanowieniu o wszczęciu postępowania, akcie oskarżenia itd.), zaś podstawę prawną ustalaną w procesie odpowiedzialności stanowią normy materialnego prawa karnego (a w zakresie rozstrzygania o odpowiedzialności cywilnej – prawa cywilnego).

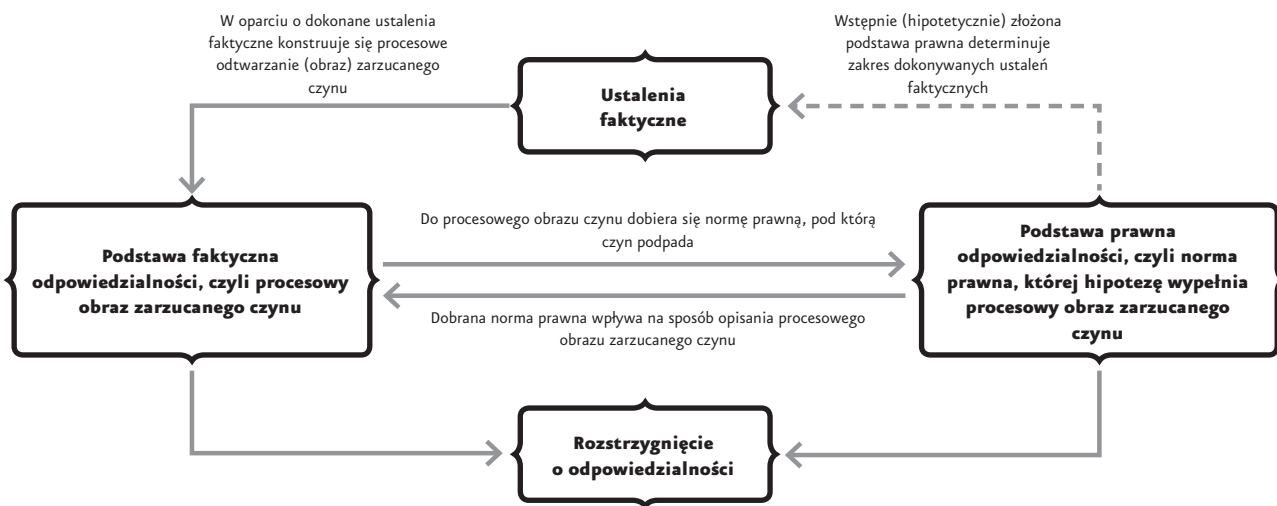
3. Podstawa faktyczna i prawna odpowiedzialności wzajemnie na siebie oddziałują i sprzęgają się w procesie rozstrzygania o przedmiocie procesu. Dokonane ustalenia faktyczne determinują dobór normy prawnej. Z kolei za-

łożona kwalifikacja prawna, po pierwsze, wyznacza zakres dokonywanych w procesie ustaleń faktycznych, czyli wskazuje okoliczności mające znaczenie dla rozstrzygnięcia w przedmiocie procesu (tak wyznaczone przez normę prawną obszary ustaleń faktycznych są następnie wypełniane treścią historycznych zdarzeń w oparciu o zebrane dowody). Po drugie, zespół znamion założonej normy prawnej wyznacza sposób językowego ujęcia ustalonego stanu faktycznego w formie jego procesowego opisu; opis ten uwypuklać ma bowiem te elementy zdarzenia, które odpowiadają znamionom założonej kwalifikacji prawnej.

4. W nauce procesu karnego odróżnia się proces prosty, czyli toczący się przeciwko jednej osobie o jeden czyn, i proces złożony, czyli toczący się przeciwko jednej osobie o większą liczbę czynów, lub przeciwko większej liczbie osób. Proces złożony opiera się więc o zjawisko łączności spraw (art. 33-34

k.p.k.); procesem prostym jest proces, w którym łączność spraw nie znalazła zastosowania.

5. Z problematyką przedmiotu procesu związane są dwie zasady procesowe, mianowicie zasada niepodzielności i zasada niezmienności przedmiotu procesu. Zgodnie z zasadą niepodzielności niedopuszczalne jest orzekanie w różnych postępowaniach o fragmentach tego samego przedmiotu postępowania, a orzeczenie zapadłe w stosunku do fragmentu przedmiotu postępowania, rozciąga się na cały przedmiot i prowadzi do powagi rzeczy osądzonej w stosunku do całego zakresu. Zgodnie z zasadą niezmienności przedmiot postępowania nie powinien być zmieniany w jego toku. Obie przywołane zasady odnoszą się do podstawy faktycznej odpowiedzialności, tj. zarzucanego czynu (ustawa akceptuje zmianę podstawy prawnej, czy też częściowe orzekanie o prawnych konsekwencjach czynu).

1 L. Schaff, Wszczęcie postępowania karnego a problematyka podstawy i przedmiotu procesu, *Państwo i Prawo* 1959, nr 2, s. 247.

Tryby ścigania karnego

Przez tryb ścigania należy rozumieć zróżnicowanie procesu ze względu na sposób jego inicjowania.

1. Obowiązująca ustawa karnoprocesowa przewiduje dwa sposoby inicjowania postępowania karnego: publicznoskargowy (art. 9 § 1 k.p.k.) i prywatnoskargowy (art. 485 k.p.k. i n.).

2. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego uprawnionym do wniesienia i popierania skargi (najczęściej aktu oskarżenia) przed sądem (co zgodnie z art. 14 § 1 k.p.k. inicjuje postępowanie sądowe) jest oskarżyciel publiczny (art. 10 § 1 k.p.k.), czyli, co do zasady, prokurator (art. 45 § 1 k.p.k. Zob. jednak diagram: Model zaskarżenia postanowień o zaniechaniu ścigania i wniesienia subsydnalnego aktu oskarżenia).

3. Wśród przestępstw publicznoskargowych wyróżnia się dwa rodzaje prowadzenia postępowania: bezwarunkowy i warunkowy. Ściganie

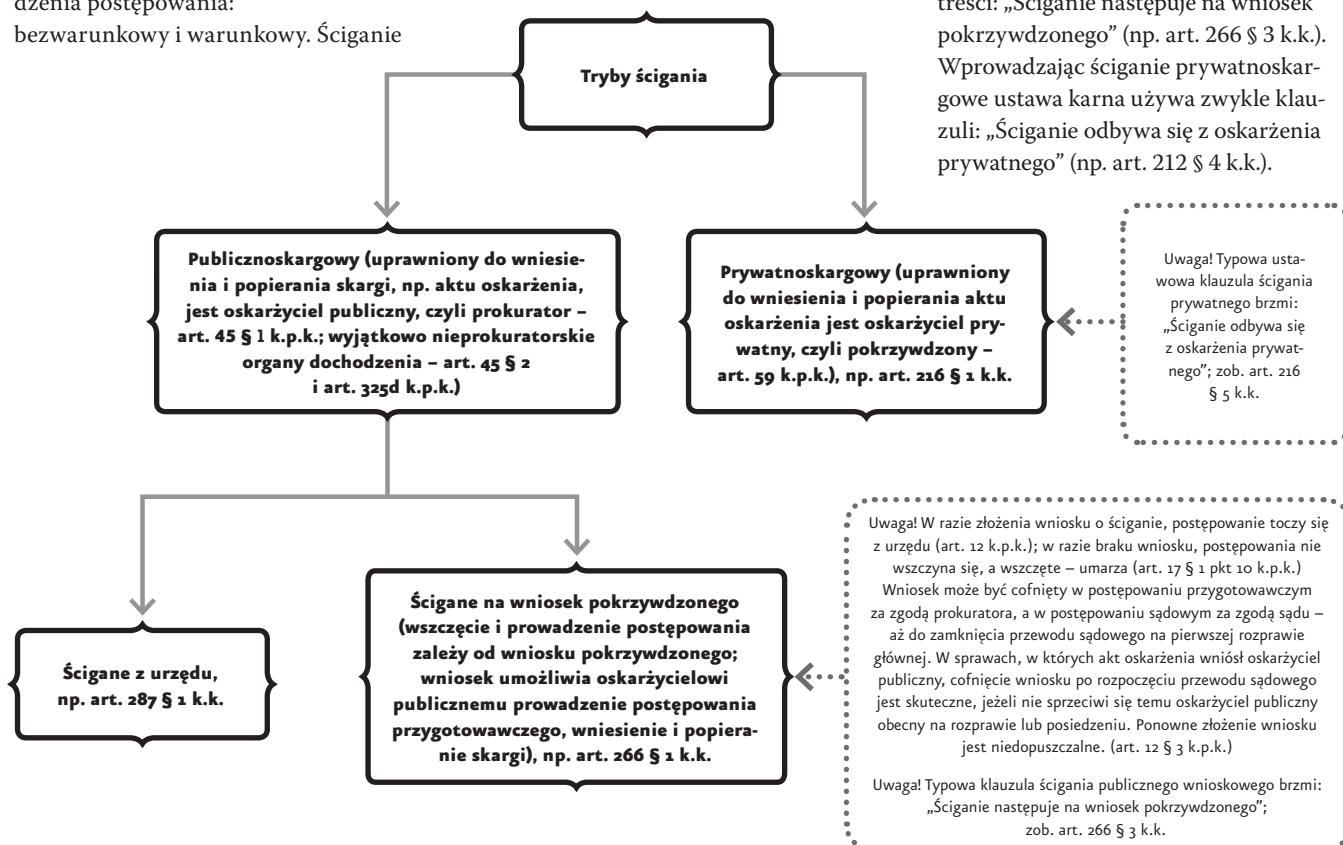
w trybie publicznoskargowym bezwarunkowym (z urzędu) nie jest zależne od dodatkowych warunków i jest obowiązkiem organów powołanych do ścigania przestępstw – zasada legalizmu (art. 10 § 1 k.p.k.)

Ściganie w trybie publicznoskargowym warunkowym zależy ponadto od złożenia przez pokrzywdzonego wniosku o ściganie sprawcy (tzw. tryb wnioskowy) lub od zezwolenia na ściganie udzielonego przez odpowiedni organ (np. w przypadku immunitetów formalnych). Po złożeniu wniosku ściganie w trybie wnioskowym toczy się z urzędu (art. 12 k.p.k.).

4. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego uprawnionym do wniesienia i popierania aktu oskarżenia przed sądem jest oskarżyciel

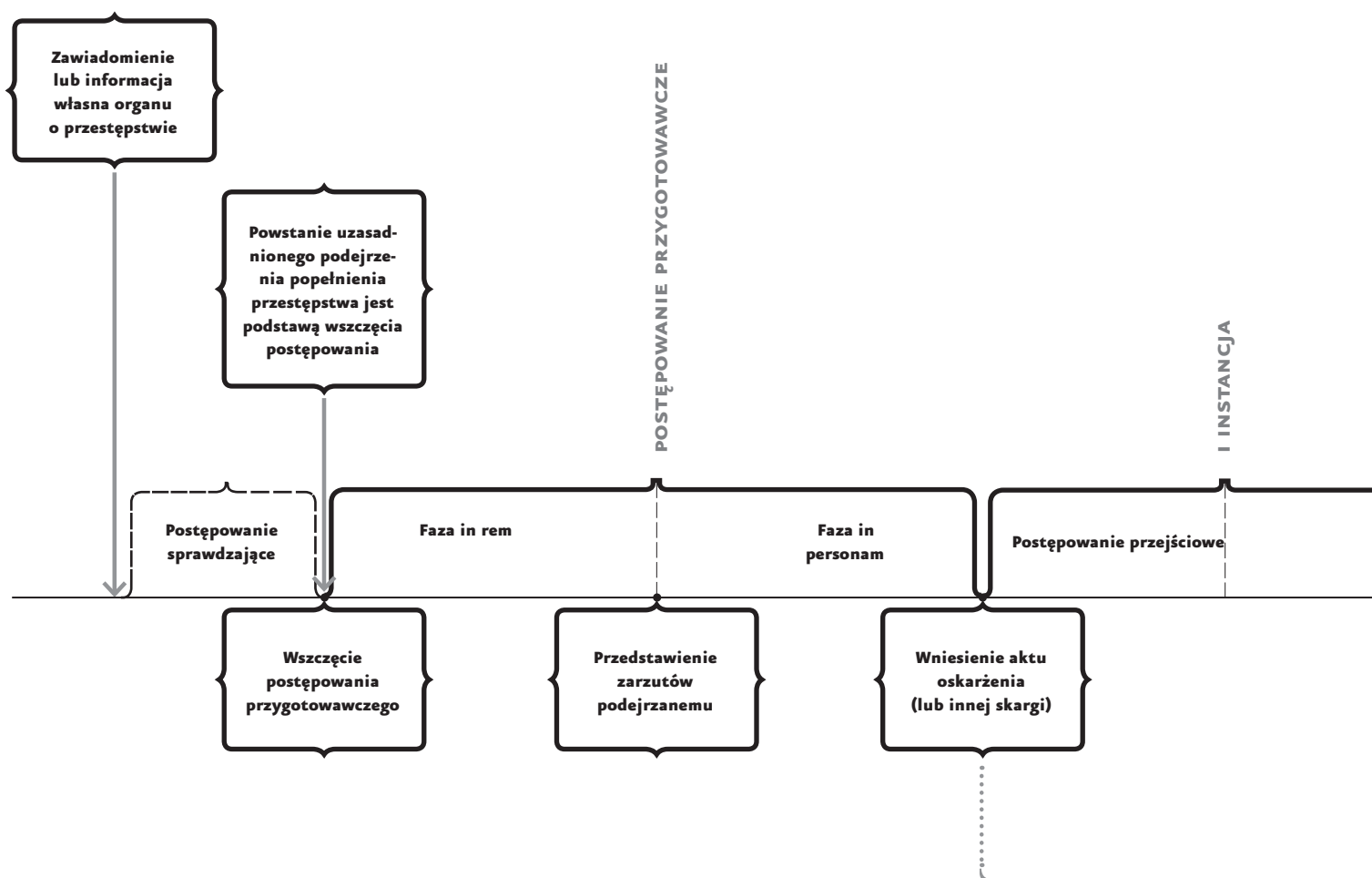
prywatny, czyli pokrzywdzony (art. 59 § 1 k.p.k.). W wyjątkowych wypadkach, uzasadnionych interesem społecznym, również prokurator może wszcząć postępowanie w sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego – postępowanie toczy się wówczas z urzędu (art. 60 § 1 k.p.k.)

5. Zasadą jest ściganie publicznoskargowe bezwarunkowe; w tym trybie ściga się znaczną część czynów zabronionych stypizowanych w obowiązujących przepisach karnych. Ściganie publicznoskargowe warunkowe i ściganie prywatnoskargowe jest wyjątkiem, który wynika z wyraźnej wypowiedzi ustawodawcy. Wprowadzając ściganie publicznoskargowe wnioskowe danego przestępstwa ustawa karna używa zwykle klauzuli następującej treści: „Ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego” (np. art. 266 § 3 k.k.). Wprowadzając ściganie prywatnoskargowe ustawa karna używa zwykle klauzuli: „Ściganie odbywa się z oskarżenia prywatnego” (np. art. 212 § 4 k.k.).

Przebieg procesu karnego

„Proces karny ma (...) uregulowany przez prawo procesowe początek, przebieg i zakończenie; przechodzi zatem przez kolejne, następujące po sobie fazy rozwojowe. Ta rozciągłość w czasie nazywana jest w literaturze przebiegiem procesu.”¹

1. Podstawowym celem procesu karnego jest trafna reakcja karna, czyli trafne zastosowanie norm prawa karnego materialnego. Wg brzmienia art. 2 § 2 pkt 1 k.p.k. chodzi o to, żeby „sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności”.

2. Pierwszy etap procesu karnego to postępowanie przygotowawcze. Jego celem jest przede wszystkim ustalenie, czy został popełniony czyn stanowiący przestępstwo, wykrycie jego sprawcy i zebranie dowodów (zob. art. 297 § 1 k.p.k.). Podstawą wszczęcia postępowania przygotowawczego jest uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa (art. 303 § 1 k.p.k.). Niekiedy, dla ustalenia czy takie podejrzenie jest uzasadnione, przed wszczęciem postępowania przygotowawczego przeprowadza się postępowanie sprawdzające (art. 307 k.p.k.).

3. Czynność przedstawienia zarzutów (art. 313 i art. 325g § 2 k.p.k.) dzieli postępowanie przygotowawcze na

dwie fazy: w sprawie (in rem) i przeciwko osobie (in personam).

4. Jeśli postępowanie przygotowawcze dostarczyło podstaw do tego, oskarżyciel publiczny formułuje i wnosi do sądu akt oskarżenia lub inną skargę, która inicjuje postępowanie sądowe (art. 14 § 1 oraz art. 331, art. 335 § 1 i 2, art. 336, art. 324 k.p.k.).

5. Drugim zasadniczym etapem procesu jest postępowanie sądowe, które dzieli się na postępowanie główne (I instancja) i apelacyjne (II instancja).

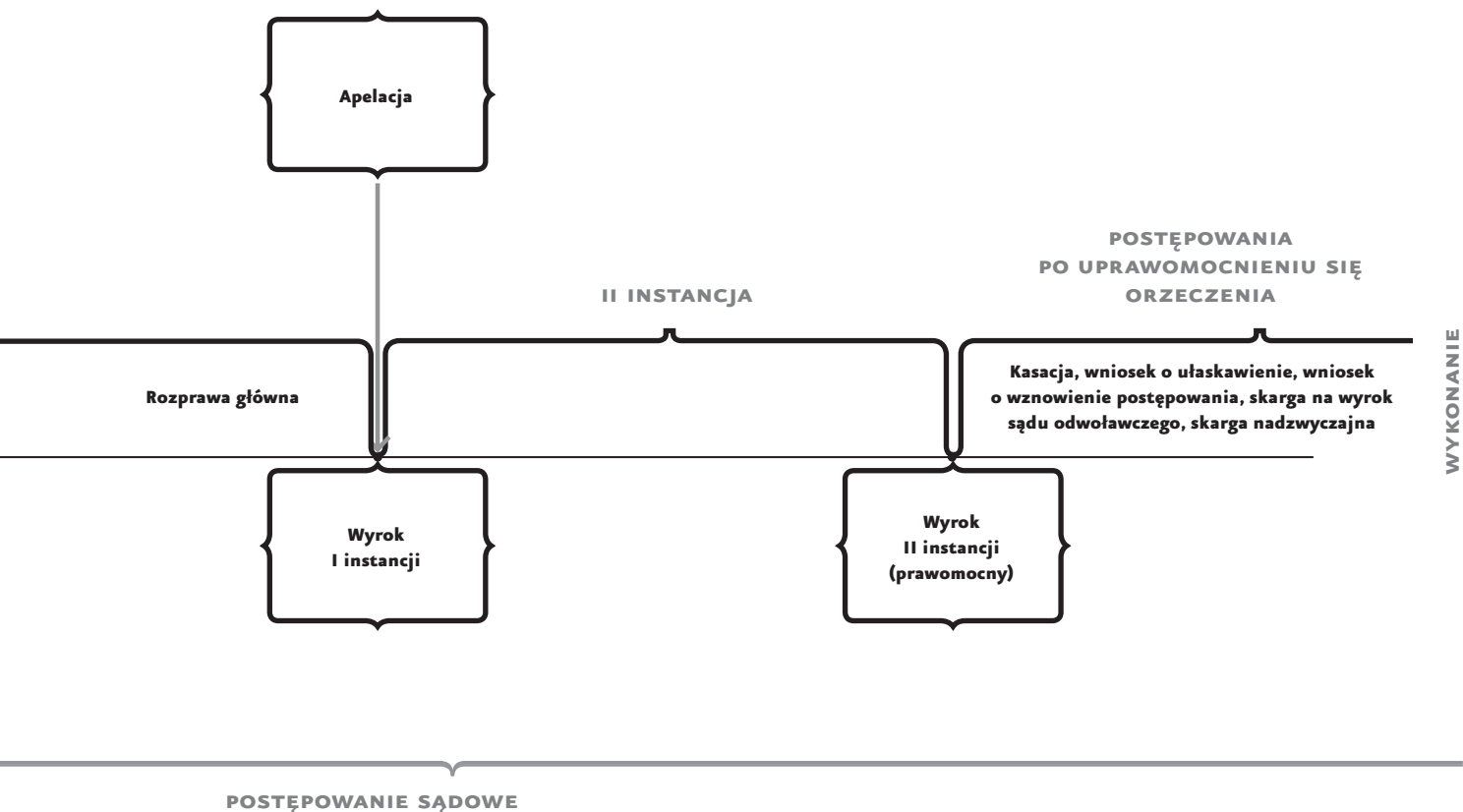
6. Postępowanie główne jest kulminacją procesu – w tej fazie następuje rozstrzygnięcie w głównym przedmiocie procesu, tj. co do odpowiedzialności prawnej oskarżonego. Zasadniczo zapada ono po przeprowadzeniu rozprawy głównej, jednak istnieje szereg przypadków (gdy okoliczności popełnienia przestępstwa nie budzą wątpliwości), kiedy może zapaść przed przeprowadzeniem rozprawy, na posiedzeniu w postępowaniu przejściowym (tzw. pierwszo-

instancyjne orzekanie na posiedzeniu, np. art. 341, 343, 343a, 500 k.p.k.).

7. Wyrok sądu I instancji, kończący postępowanie główne może zostać zaskarżony apelacją, która otworzy drugą fazę postępowania sądowego, tj. postępowanie apelacyjne (art. 425 § 1 k.p.k.). W przeciwnym razie wyrok taki uprawomocni się i stanie się wykonalny.

8. Celem postępowania apelacyjnego jest kontrola przez wyższą instancję (sąd odwoławczy) rozstrzygnięcia zapadłego w postępowaniu głównym, zarówno pod kątem ustaleń faktycznych, jak i stosowania prawa. Wyrok sądu II instancji będący wynikiem przeprowadzonej kontroli kończy prawomocnie postępowanie karne.

9. Niektóre prawomocne rozstrzygnięcia sądu odwoławczego mogą być jeszcze przedmiotem korekt w ramach przewidzianych przez ustawę postępowań po uprawomocnieniu się, np. kasacji, wznowienia postępowania, ułaskawienia, skargi na wyrok sądu odwoławczego, skargi nadzwyczajnej.

Tryby postępowania karnego

„Prawo przewiduje pewne szczególne odmiany procesu o zmodyfikowanym (zazwyczaj uproszczonym) przebiegu w porównaniu z procesem zwykłym („normalnym”). (...) te odmiany nazywa się „trybami szczególnymi” (specjalnymi), lub postępowaniami szczególnymi (nazwa ustawowa).

1. Polskie postępowanie karne wyróżnia trzy postępowania (tryby) szczególne (nakazowe, przyspieszone i prywatnoskargowe), będące uproszczeniem (są to tzw. tryby zredukowane) w stosunku do trybu zasadniczego, jakim jest postępowanie zwykajne.

2. W polskim systemie postępowań karnych szczególnych do czasu nowelizacji z dnia 1 lipca 2015 r. wyróżniano postępowania szczególne pierwszego i drugiego stopnia. Postępowanie uproszczone było postępowaniem I stopnia, a pozostałe – postępowaniami II stopnia. W wyniku przeprowadzonych zmian, postępowanie zwykłe przejęło część rozwiązań przewidzianych dla trybu uproszczonego, a przepisy regulujące postępowanie uproszczone zostały uchylone.

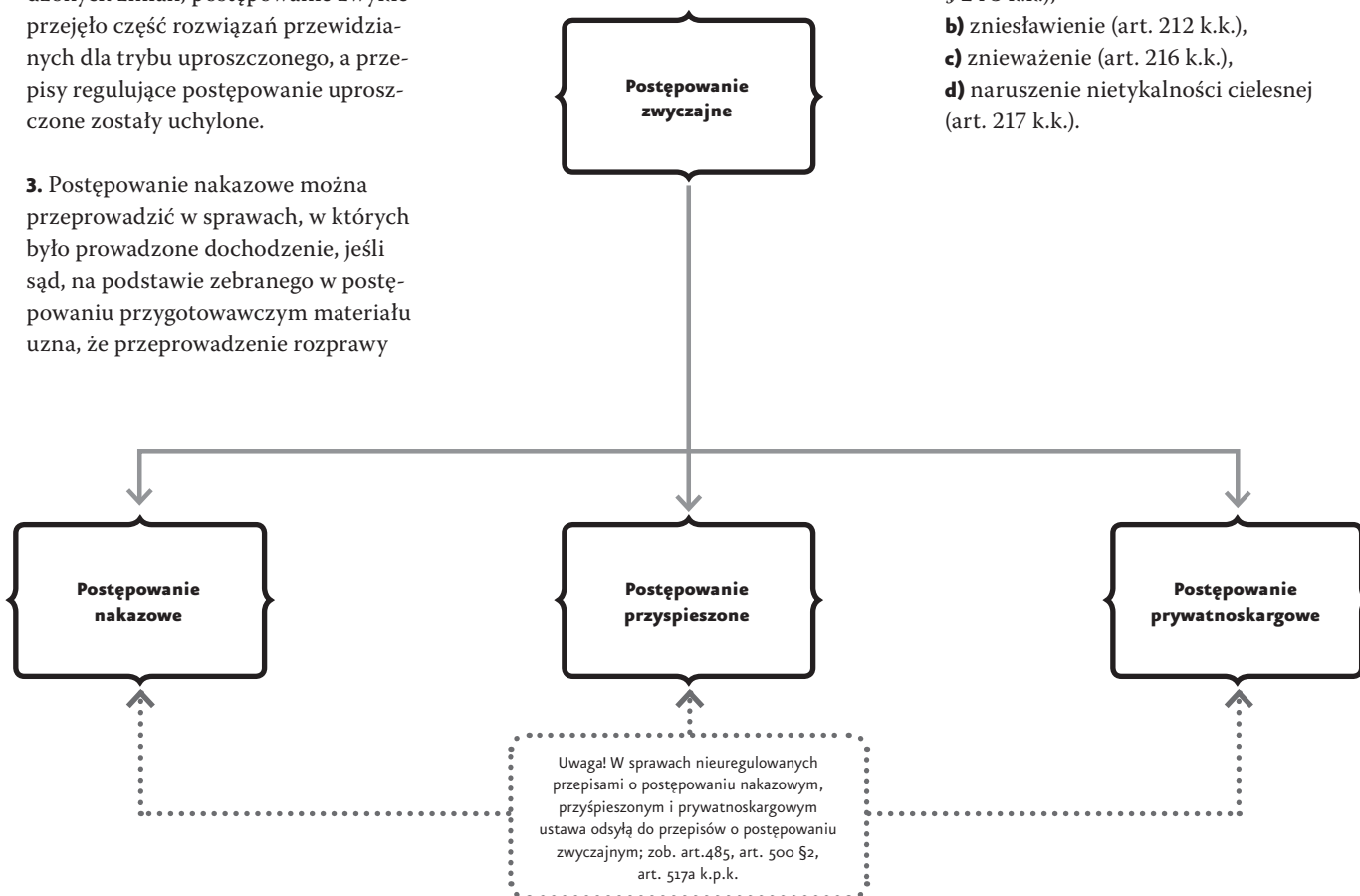
3. Postępowanie nakazowe można przeprowadzić w sprawach, w których było prowadzone dochodzenie, jeśli sąd, na podstawie zebranego w postępowaniu przygotowawczym materiału uzna, że przeprowadzenie rozprawy

nie jest konieczne (m.in. okoliczności czynu i wina oskarżonego nie budzą wątpliwości), a ustawa pozwala na orzeczenie kary ograniczenia wolności lub grzywny do 200 stawek dziennych lub wysokości 200 000 zł (art. 500 § 1 i 3 k.p.k.).

4. Postępowanie przyspieszone przeprowadza się w sprawach, w których prowadzone było dochodzenie, jeżeli sprawca został ujęty na gorącym uczynku popełnienia przestępstwa

lub bezpośrednio potem, zatrzymany oraz w ciągu 48 godzin doprowadzony przez Policję i co do zasady przekazany do dyspozycji sądu wraz z wnioskiem o rozpoznanie sprawy w postępowaniu przyspieszonym, zwanym dalej „wnioskiem o rozpoznanie sprawy” (art. 517b k.p.k.).

5. Postępowanie prywatnoskargowe prowadzi się w sprawach ściganych z oskarżenia prywatnego, tj. o:
a) umyślne albo nieumyślne spowodowanie naruszenia czynności narządu ciała lub rozstroju zdrowia innej osoby trwającego nie dłużej niż 7 dni (art. 157 § 2 i 3 k.k.),
b) zniesławienie (art. 212 k.k.),
c) znieważenie (art. 216 k.k.),
d) naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.).

1 M. Cieślak, Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne, Warszawa 1973, s. 74.

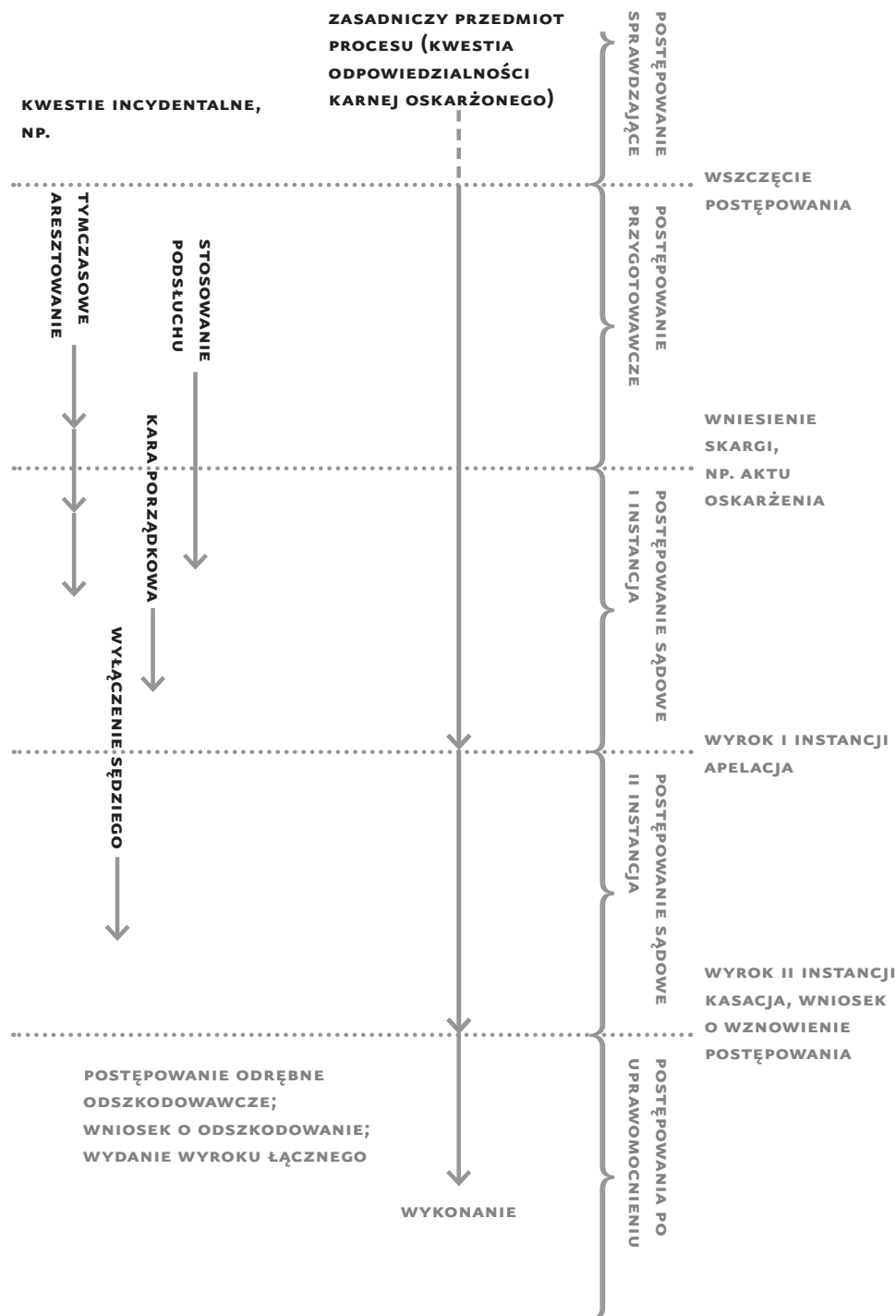
Zasadniczy przedmiot procesu, postępowania odrębne, kwestie incydentalne

„Mamy tu do czynienia z postępowaniem zasadniczym, czyli tym, w którym dąży się do zasadniczego rozstrzygnięcia kwestii odpowiedzialności prawnej oskarżonego, a więc udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy oskarżony popełnił przestępstwo, a nadto, czy i jaką powinien ponieść karę, oraz z postępowaniami dodatkowymi, które prowadzi się w związku z postępowaniem zasadniczym.”¹

1. Zasadniczym (głównym) przedmiotem procesu karnego jest kwestia odpowiedzialności karnej za czyn stanowiący przestępstwo. Potrzeba rozstrzygnięcia co do zasadniczego przedmiotu procesu pojawia się już z chwilą pojawienia się uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, czyli od początku procesu.

2. W toku procesu karnego mogą też zapadać rozstrzygnięcia co do kwestii innych niż odpowiedzialność karna, np. rozstrzygnięcia co do pewnych fragmentów procesu, co do kwestii niezbędnych dla toku procesu (np. zastosowanie środków zapobiegawczych, dopuszczenie dowodu); te kwestie nazywa się kwestiami incydentalnymi bądź wpadkowymi.

3. Przepisy Kodeksu postępowania karnego regulują także przebieg tzw. postępowań odrębnych, które mogą być prowadzone dopiero po prawomocnym zakończeniu postępowania karnego. Zalicza się do nich: postępowania odszkodowawcze, ułaskawieniowe i w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Ich przedmiotem nie jest kwestia odpowiedzialności karnej oskarżonego, jednakże pozostają one w ścisłym związku z prawomocnym rozstrzygnięciem.

1 S. Waltoś, P. Hofmański, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2013, s. 46.

Mediacja w postępowaniu karnym

"Mediacja to próba doprowadzenia do ugodowego, satysfakcjonującego obie strony rozwiązania konfliktu karnego na drodze dobrowolnych negocjacji prowadzonych przy udziale trzeciej osoby, neutralnej wobec stron i ich konfliktu, czyli mediatora, który wspiera przebieg negocjacji, łagodzi powstające napięcia i pomaga – nie narzucając jednak żadnego rozwiązania – w wypracowaniu porozumienia"¹.

1. Mediacja stanowi jedną z metod alternatywnego rozwiązywania sporów w procesie karnym. Mimo jej doniosłego znaczenia i związanych z nią możliwości usprawnienia postępowania karnego jej praktyczne zastosowanie jest znikome.

2. Mediacja może dotyczyć w zasadzie każdego przestępstwa. Ograniczenia w zakresie prowadzenia mediacji wynikają z okoliczności popełnienia przestępstwa oraz z właściwości osobistych pokrzywdzonego i sprawcy.

3. Sprawę do mediacji kieruje postanowieniem organ prowadzący postępowanie (prokurator lub sąd) informując wcześniej pokrzywdzonego i podejrzanego o podstawowych zasadach i celach postępowania mediacyjnego. Skierowanie sprawy do mediacji może także nastąpić na wniosek pokrzywdzonego lub podejrzanego.

4. Mediator – osoba godna zaufania przed przystąpieniem do prowadzenia mediacji raz jeszcze informuje pokrzywdzonego i podejrzanego o zasadach i celach mediacji, a następnie odbiera od nich zgodę na udział w mediacji.

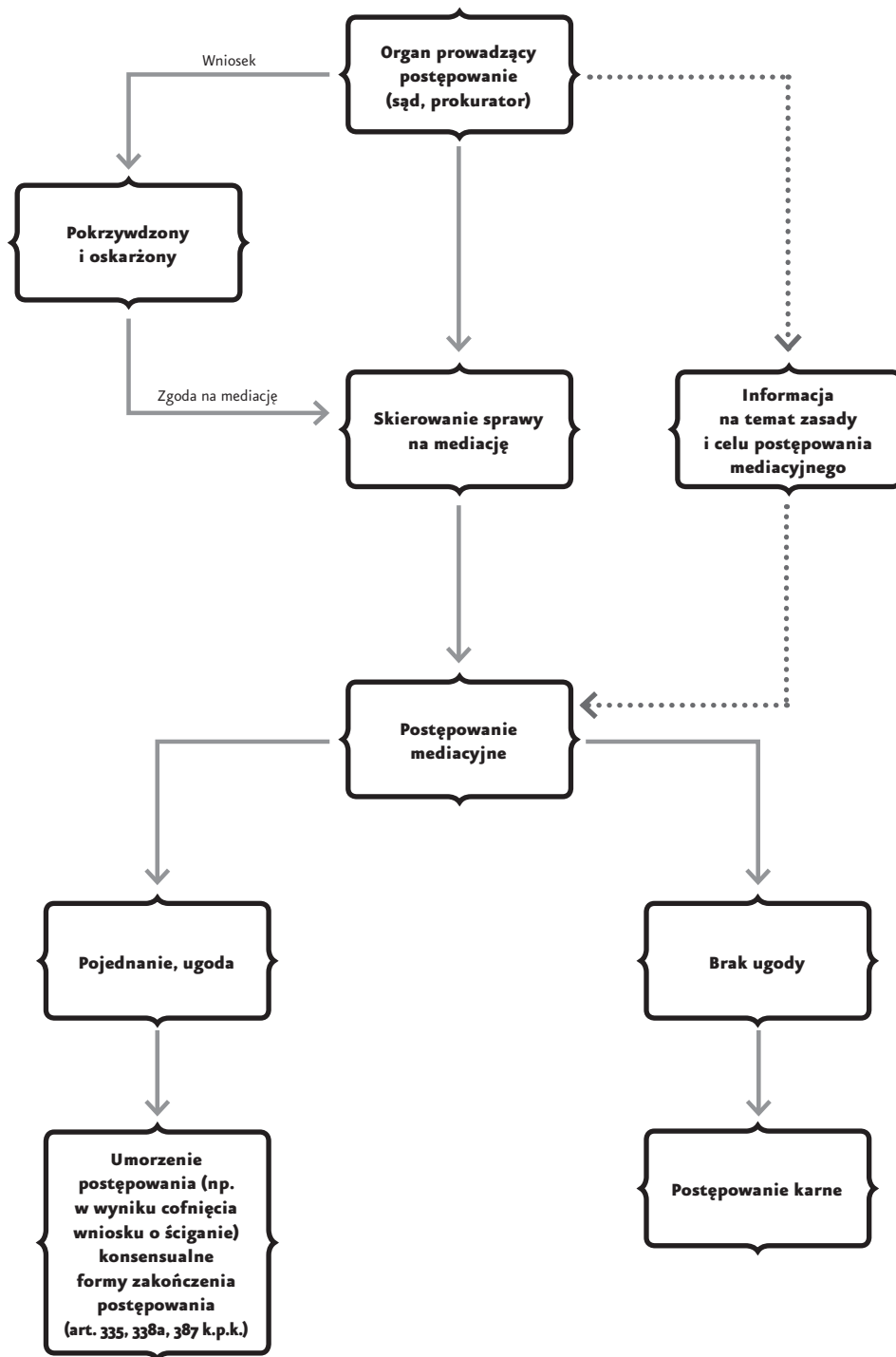
5. Mediacja jest dobrowolna i poufna. Oznacza to, że każdy z jej uczestników może się z niej wycofać w dowolnym momencie nie podając powodu, dla którego rezygnuje z mediacji. Poufność oznacza, że osoba prowadząca mediację objęta jest tajemnicą zawodową, która ma charakter względnego zakazu dowodowego (art. 178a k.p.k.).

6. Czasu trwania mediacji nie wlicza się do czasu trwania postępowania przygotowawczego (art. 23a § 2 k.p.k.)

7. Z przeprowadzonej mediacji sporządza się sprawozdanie, do którego można dołączyć ugodę zawartą między pokrzywdzonym a oskarżonym (art. 23a § 6 k.p.k.).

8. Pozytywnie zakończona mediacja wywiera znaczący wpływ na tok postępowania karnego. Pokrzywdzony zyskuje możliwość szybszej kompensaty poniesionej krzywdy (ugoda zawarta w postępowaniu mediacyjnym może zostać objęta klauzulą wykonalności art. 107 § 3 k.p.k.). Z kolei oskarżony może liczyć nawet na wystąpienie przez prokuratora z wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania karnego (art. 336 § 1 k.p.k.) albo na zastosowanie innych form konsensualnego zakończenia postępowania karnego (art. 335, 338a i art. 387 k.p.k.)

1 E. Bieńkowska, Mediacja w sprawach karnych, Warszawa 2011, s. 4.

Najważniejsze zasady procesowe

- 1 Zasada kontradyktoryjności
- 2 Zasada skargowości: tożsamość czynu i brak skargi uprawnionego oskarżyciela
- 3 Wniosek prokuratora o umorzenie postępowania i orzeczenia środków zabezpieczających
- 4 Wniosek prokuratora o warunkowe umorzenie postępowania
- 5 Prowadzenie rozprawy pod nieobecność oskarżonego
- 6 Udział obrońcy i pełnomocnika w rozprawie
- 7 Zasada bezpośredniości. Ujawnienie protokołów wyjaśnień oskarżonego jako wyjątek od zasady bezpośredniości
- 8 Zasada domniemania niewinności

Zasada kontradiktoryjności

Zasadę kontradiktoryjności (inaczej zasadę sporności) można określić jako dyrektywę prowadzenia procesu karnego w formie sporu równouprawnionych stron (oskarżyciel, oskarżony) przed bezstronnym sądem. Ma tu miejsce rozdział funkcji oskarżenia, obrony i orzekania.

1. Zasada kontradiktoryjności określa sposób prowadzenia procesu karnego. Powiązana jest ściśle z zasadą skargowości. W literaturze mówi się o skargowo-kontradiktoryjnym modelu postępowania. Powiązanie obu zasad jest tego rodzaju, że zasada skargowości ma charakter zasady konstrukcyjnej i jako taka przesądza o trójpodmiotowej strukturze procesu oraz zakreśla podmiotowe i przedmiotowe ramy postępowania, a kontradiktoryjność ustawia strony nie tyle w konstrukcji procesu, ile w sposobie prowadzenia sporu procesowego¹. Zasadę kontradiktoryjności (inaczej zasadę sporności) można określić jako dyrektywę prowadzenia procesu karnego w formie sporu równouprawnionych stron (oskarżyciel, oskarżony) przed bezstronnym sądem. Ma tu miejsce rozdział funkcji oskarżenia, obrony i orzekania. W czystym procesie skargowo-kontradiktoryjnym sędzia tylko na żądanie oskarżyciela przystępuje do rozpoznania sprawy i dopóty ją rozpoznaje, dopóki oskarżyciel skargę podtrzymuje i jej nie cofa. Sędzia sam nie wnosi, ani nie podtrzymuje oskarżenia, nie ściga, jest poniekąd narzędziem w ręku oskarżyciela. Uniewinniając oskarżonego sędzia stwierdza, że oskarżyciel popełnił błąd. Rolą oskarżyciela jest określenie osoby oskarżonego i czynu zarzucanego. Sąd nie może wyjść poza te wnioski, w szczególności nie może pociągnąć do odpowiedzialności innej osoby (np. współsprawcy, którego oskarżyciel nie oskarżył), ani rozciągnąć postępowania na inny czyn². Sądu nie wiąże jednak ani opis czynu, ani kwalifikacja prawna nadana mu w akcie oskarżenia.

Znaczenie ma tylko to, aby przedmiotem rozpoznania sądu był ten sam czyn (rozumiany jako zdarzenie faktyczne), który został wskazany w akcie oskarżenia, tj. aby pomiędzy czynem zarzucanym (opis czynu zawarty w akcie oskarżenia), a czynem przypisanym (czyn określony w wyroku skazującym) zachodziła tożsamość, tj. identyczność (*sententia debet esse conformis libello*)³.

2. W czystym procesie skargowo-kontradiktoryjnym zbieranie dowodów, na korzyść i na niekorzyść, należy do stron procesowych, sąd ma zaś rolę bierną. Nawet przeprowadzenie dowodów należy w pierwszym rzędzie do stron. Rola sędziego zaś ogranicza się do badania dopuszczalności procesu, prowadzenia procesu, tj. kierowania nim i orzekania⁴. Przeciwnością powyższej zasady jest zasada śledcza, która oznacza skupienie w ręku jednego podmiotu wszystkich trzech funkcji procesowych. Sam sędzia jest oskarżycielem, sam ustala fakt będący przedmiotem postępowania, które może rozszerzyć na inny fakt. Sam gromadzi i bada dowody, które uzna za potrzebne. W procesie śledczym nie ma stron. Jedynym czynnikiem działającym jest sędzia, dążący do prawdy materialnej, szukający zarówno dowodów przeciw, jak i na korzyść oskarżonego. Materialnie rzecz ujmując jest on także obrońcą oskarżonego. Prowadzi to do uprzedzenia sędziego i mąci bezstronny pogląd na sprawę. Oskarżony zdany jest na łaskę i niełaskę sędziego, który rzadko wydaje wyroki uniewinniające, jako że sam wcześniej oskarżył. Uniewinnienie zaś oznaczało-

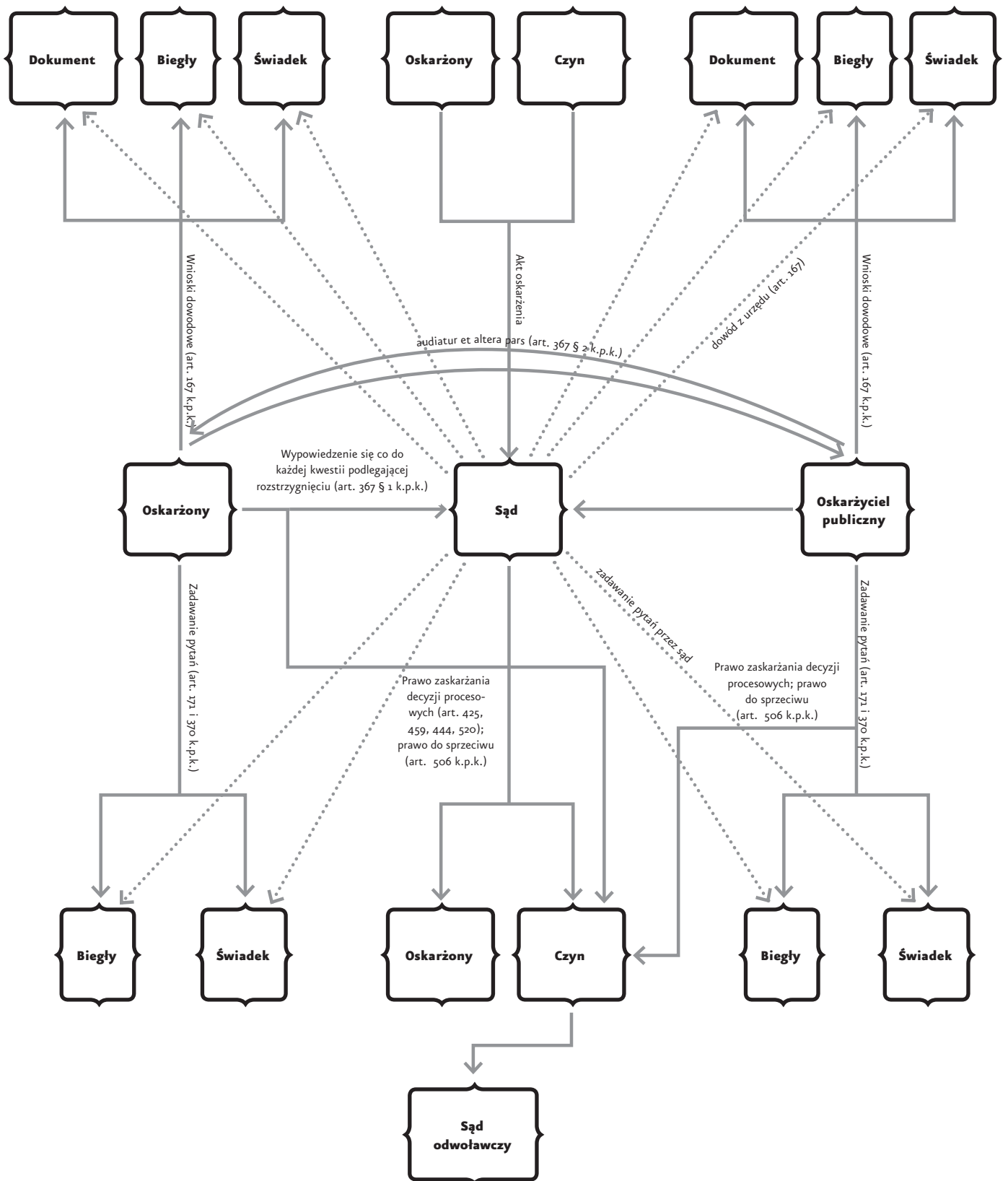
by przyznanie się do błędu. „Oskarżony jest bezbronny wobec sędziego, który może stać się jego groźnym przeciwnikiem”⁵.

3. Wymogi kontradiktoryjności najpełniej znajdują swoje zastosowanie na rozprawie głównej przed sądem I instancji. Do nich należy:

- a) prawo stron do wypowiedzenia się co do każdej kwestii podlegającej rozstrzygnięciu (art. 367 § 1 k.p.k.);
- b) prawo ustosunkowania się do wypowiedzi drugiej strony (*audiatur et altera pars* – art. 367 § 2 k.p.k.);
- c) prawo zadawania pytań osobie przesłuchiwanej (art. 171 i 370 k.p.k.);
- d) prawo stron do składania wniosków dowodowych (art. 167 k.p.k.);
- e) prawo zaskarżania zapadłych decyzji procesowych w postępowaniu zażaleniovym, apelacyjnym i kasacyjnym (art. 425 § 1, art. 444, 459, 520 § 1 k.p.k.) oraz wnoszenie sprzeciwu od wyroku nakazowego (art. 506 k.p.k.);
- f) prawo do udziału w czynnościach postępowania, np. art. 390 § 1 k.p.k. – jawność wewnętrzna
- g) zakaz przeprowadzania czynności procesowej w razie niestawiennictwa strony, obrońcy lub pełnomocnika, których stawiennictwo jest obowiązkowe (art. 117 § 3 k.p.k.), np. w sytuacjach przewidzianych w art. 79 § 3, art. 80 zd. 2, art. 450 § 1 k.p.k.⁶

4. W polskim postępowaniu karnym obowiązuje zasada inkwizycyjności, a zasada zwiększonej kontradiktoryjności obowiązywała od 1 lipca 2015 r. do 14 kwietnia 2016 r.

1 B.T. Bieńkowska, Zasada kontradiktoryjności, [w:] Wykład prawa karnego procesowego pod red. P. Kruszyńskiego, Białystok 2004, s. 70.
2 S. Śliwiński, Proces karny. Zasady ogólne, Warszawa 1948, s. 98.
3 B.T. Bieńkowska, Zasada skargowości, [w:] Wykład prawa karnego procesowego pod red. P. Kruszyńskiego, Białystok 2004, s. 49.
4 S. Śliwiński, Proces karny. Zasady ogólne, Warszawa 1948, s. 100.
5 Ibidem, s. 101.
6 J. Grajewski, Naczelne zasady procesu karnego, [w:] Prawo karne procesowe – część ogólna, pod red. J. Grajewskiego, Warszawa 2011, s. 118.

Zasada skargowości: tożsamość czynu i brak skargi uprawnionego oskarżyciela

1. Treść aktu oskarżenia określa podmiotowe i przedmiotowe granice rozpoznania sprawy przez sąd¹. Granice przedmiotowe określa zarzucany oskarżonemu czyn. Sądu nie wiąże ani opis czynu, ani nadana mu w akcie oskarżenia kwalifikacja prawna. Znaczenie ma tylko to, aby przedmiotem rozpoznania sądu był ten sam czyn (rozumiany jako zdarzenie faktyczne), który został wskazany w akcie oskarżenia, tj. aby pomiędzy czynem zarzucanym (opis czynu zawarty w akcie oskarżenia), a czynem przypisanym (czyn określony w wyroku skazującym) zachodziła tożsamość, tj. identyczność (*sententia debet esse conformis libello*)².

2. Tożsamość czynu jest kluczowa dla biegu postępowania. W razie jej braku postępowanie przygotowawcze powinno zostać umorzone, a jeżeli

Najważniejszą ze skarg jest akt oskarżenia. Spełnia on cztery funkcje: bilansującą, inicjującą, programową i informacyjną. Spośród nich szczególną rolę pełni funkcja programowa. Zgodnie z nią, akt oskarżenia zawiera „program”, który jest wiążący dla sądu w toku całego postępowania jurysdykcyjnego.

w postępowaniu sądowym okaże się, że dany czyn popełniła inna osoba, a nie oskarżony, to zostaje on uniewinniony. Może zaistnieć także taka zmiana w obrazie czynu, która, pomimo że nie zmieni się osoba oskarżonego, to będzie nakazywała umorzenie postępowania wyrokiem ze względu na wystąpienie negatywnej przesłanki procesowej w postaci braku skargi uprawnionego oskarżyciela (art. 17 § 1 pkt 9 k.p.k. w zw. z art. 439 § 1 pkt 9 i art. 414 § 1 k.p.k.).

3. Powyższe nie wyłącza nowego procesu o ujawniony inny czyn. Tożsamość czynu ma też znaczenie dla kwestii innej przesłanki procesowej, a mianowicie *rei iudicatae*, tj. sprawy rzeczy osądzonej (art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k.). Zagadnieniem spor-

nym w literaturze i praktyce jest odpowiedź na pytanie, kiedy taka tożsamość zachodzi, a kiedy ulega ona rozerwaniu³. Spośród wielu poglądów, na akceptację zasługuje koncepcja stworzona przez S. Waltośa, który przyjmuje, że tożsamość czynu jest wyłączona, gdy wyjdzie na jaw w trakcie postępowania, że:

a) nastąpiła zmiana osoby sprawcy, tj. przestępstwo popełniła inna osoba; brak identyczności podmiotu przestępstwa jest zaś zawsze brakiem identyczności czynu;

b) nastąpiła zmiana dobra prawnego (przedmiotu ochrony), tj. okaże się np., że oskarżony o kradzież (mienie jest tu przedmiotem ochrony) spowodował wypadek drogowy (bezpieczeństwo ruchu drogowego);

c) nastąpiła zmiana osoby pokrzywdzonego i równocześnie wystąpiła jakakolwiek różnica dotycząca miej-

1 B. Bieńkowska, Zasada skargowości, [w:] Wykład prawa karnego procesowego, red. P. Kruszyński, Białystok 2012, s. 48.

2 Ibidem, s. 49.

3 Por. S. Waltoś, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2009, s. 28.

sca czynu, czasu, przedmiotu wykonawczego lub ustawowych znamion czynu;

d) nie doszło do zmiany osoby pokrzywdzonego, ale ujawniły się cztery różnice w zakresie miejsca czynu, czasu, przedmiotu wykonawczego i ustawowych znamion czynu⁴.

4. Przedmiotem procesu i orzeczenia sędziowskiego jest czyn w pełnym i rzeczywistym zakresie przedmiotowym, chociażby nawet akt oskarżenia ów czyn przedstawiał w zakresie innym, w szczególności nie wyczerpującym lub w postaci faktycznej odbiegającej od rzeczywistości. Ocena sędziego musi rozciągnąć się na czyn w takiej postaci i zakresie, jak on przedstawia się w świetle wyników przewodu sądowego. Jeśli akt oskarżenia zarzucał oskarżonemu kradzież jednego przedmiotu, a na rozprawie

ujawni się, że oskarżony ukraść dwa przedmioty, to sędzia musi objąć wyrokowaniem czyn w całości, pomimo że oskarżyciel tego nie żąda. Podobnie, gdy czyn opisany w akcie oskarżenia zarzucał kradzież, zaś przed sądem okaże się, że oskarżony używał w jej trakcie przemocy, to dojdzie do stosownej zmiany kwalifikacji prawnej (art. 399 k.p.k.) i przedmiotem osądu będzie rozbój, a nie kradzież⁵.

5. Wobec jednego czynu zapaść może jedynie orzeczenie jednolite. Nie można skazać za pewne fragmenty jednego czynu, a uniewinnić od innych. Jeżeli więc sędzia ustali, że oskarżony nie ukraść 10 przedmiotów, lecz 8, to nie może wydać wyroku, skazującego za 8 czynów, z jednoczesnym uniewinnieniem od 2 czynów. Sentencja wyroku powinna w takim wypadku ograniczać

się do skazania za kradzież 8 przedmiotów, a jedynie w uzasadnieniu sędzia wskaże, dlaczego nie przyjął, że oskarżony ukraść także 2 inne przedmioty⁶. Ponadto, prawo nie zna uniewinnienia od kwalifikacji, gdyż następuje ono w stosunku do czynu, a nie do kwalifikacji. W sytuacji zatem, gdy w akcie oskarżenia czynem zarzucanym było przywłaszczenie, a w toku postępowania sądowego, okazało się, że to była jednak kradzież, to sąd nie może skazać za kradzież, a uniewinnić od przywłaszczenia. Jeden i ten sam czyn nie może zarazem doprowadzić do skazania i uniewinnienia, gdy jest przedmiotem jednego postępowania⁷. Obowiązuje bowiem w procesie tzw. reguła niepodzielności przedmiotu procesu, zgodnie z którą czyn powinien być osądzony w całości⁸.

4 S. Waltoś, op. cit. s. 30-31.

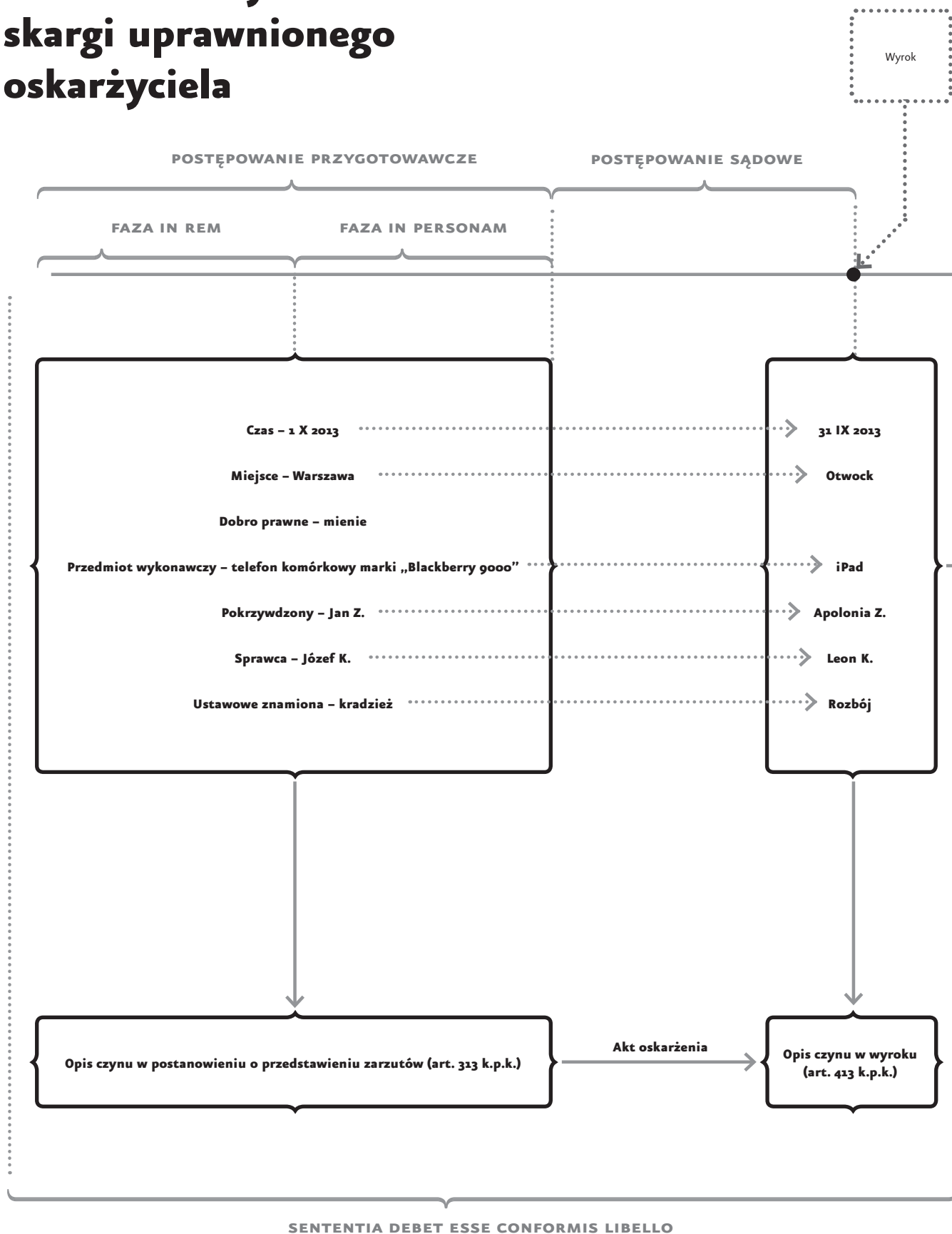
5 S. Śliwiński, Proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne, Warszawa 1948, s. 203.

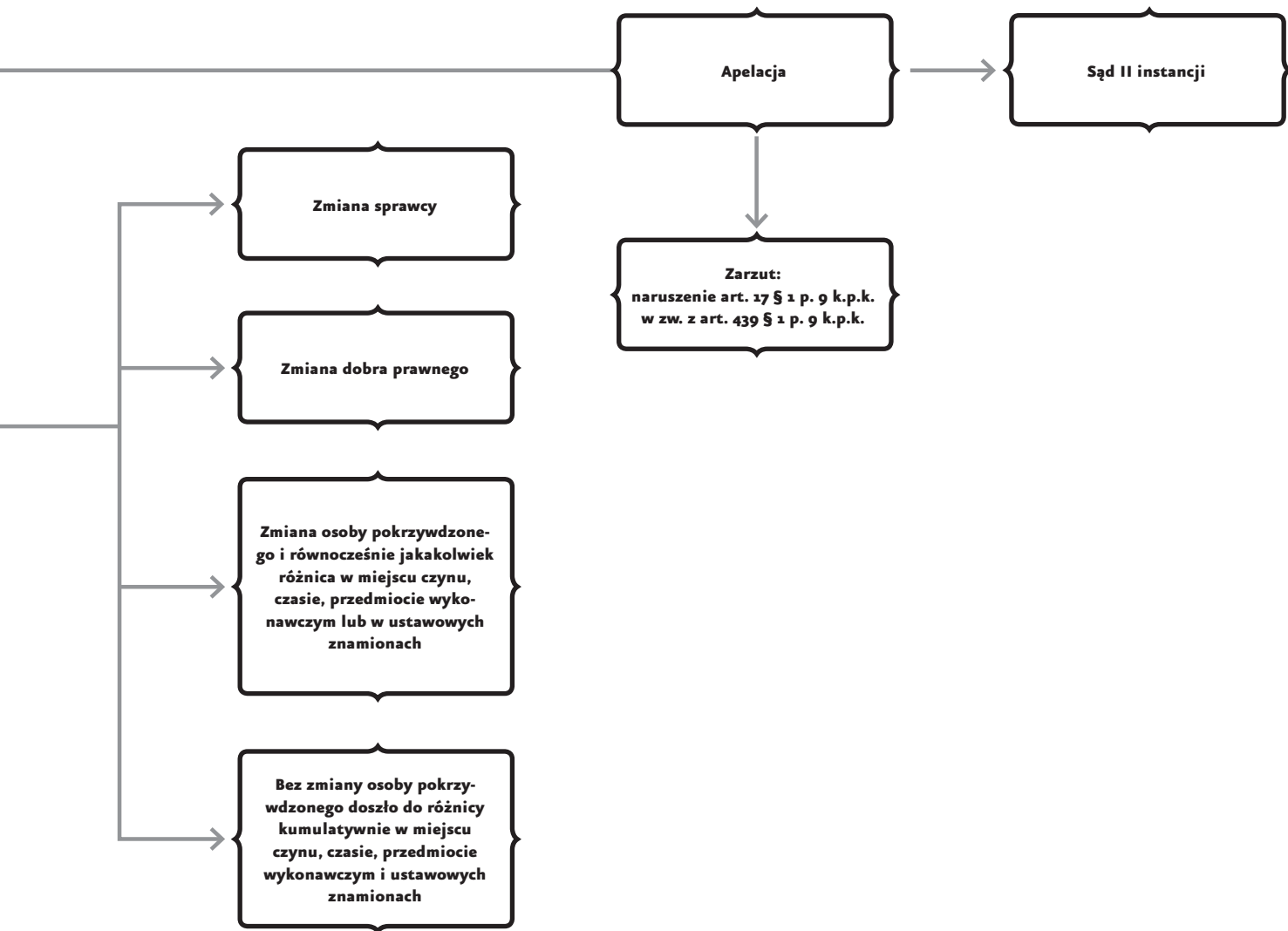
6 Ibidem, s. 204. Inny przykład, na jaki powołuje się autor; to niemożliwość skazania za obelgi popełnione przez użycie wyrażen a, b, c, z uniewinnieniem od zarzutu, że sprawca użył obelg d, e, f.

7 Ibidem, s. 205.

8 B. Bieńkowska op. cit., s. 50.

Zasada skargowości: tożsamość czynu i brak skargi uprawnionego oskarżyciela

*Dalsza część książki dostępna w wersji
pełnej.*

